

Specifika politiky na regionální a místní úrovni

- regionální a komunální politická scéna
- politické strany na lokální úrovni
- „nezávislí“ kandidáti

Regionální a komunální politická scéna

- velmi členitý terén
- odehrává se ve třinácti krajích a ve více než šesti tisících obcích rozličných velikostí a s nesčíslným množstvím jednajících aktérů.
- Česká republika cca 6 250 obcí - z toho činí skoro 60 % obce do 500 obyvatel.

Struktura obcí v ČR podle četnosti a počtu obyvatel (2010)

počet obyvatel obce	počet obcí	relativní četnost obcí (%)	podíl obyvatel na celkové populaci ČR (%)
do 199	1 543	24,7	1,8
200 až 499	1 982	31,7	6,2
500 až 999	1 346	21,5	9,0
1 000 až 1 999	710	11,4	9,4
2 000 až 4 999	395	6,3	11,4
5 000 až 9 999	142	2,3	9,2
10 000 až 19 999	69	1,1	9,2
20 000 až 49 999	42	0,7	11,8
50 000 až 99 999	15	0,2	10,1
100 000 a více	6	0,1	21,9
celkem	6 250	100,0	100,0

Zdroj: Malý lexikon obcí ČR 2010, ČSU.

Počet obcí v českých zemích podle velikostních skupin

počet obyvatel obce	1930			1980		
	počet obcí	četnost obcí (%)	podíl obyvatel na populaci (%)	počet obcí	četnost obcí (%)	podíl obyvatel na populaci (%)
do 199	2 056	17,47	18,7	528	11,0	0,7
200 až 499	5 145	43,72	18,7	1 535	32,1	5,1
500 až 999	2 635	22,39	17,2	1 345	28,1	9,2
1 000 až 1 999	1 175	9,98	15,0	705	14,7	9,4
2 000 až 4 999	568	4,83	16,2	400	8,4	11,5
5 000 až 9 999	112	0,95	7,3	136	2,8	9,2
10 000 až 19 999	49	0,42	6,1	78	1,6	10,8
20 000 až 49 999	23	0,20	6,2	39	0,8	11,2
50 000 až 99 999	1	0,01	13,3	17	0,4	12,0
100 000 a více	4	0,03	13,3	5	0,1	20,9
celkem	11 768	100,00	100,0	4 788	100,0	100,0

Zdroj: ČSU (<http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/publ/4032-06-2006>)

Regionální a komunální politická scéna

- obecně většinou při velkém počtu malých obcí ⇒ hodně různých místních regionálních subjektů (různé regionální politické strany, místní sdružení nezávislých kandidátů, samostatní nezávislí kandidáti) ⇒ ČR, SR
- při relativně malém počtu relativně velkých obcí ⇒ silná role parlamentních politických stran i na místní úrovni ⇒ např. některé země Skandinávie

Regionální a komunální politická scéna

- zatímco politický proces na parlamentní (státní) úrovni lze zkoumat jako určitý celek, ve kterém soutěží několik hlavních politických subjektů, lokální politika se obtížně převádí na společné jmenovatele a nepředstavuje homogenní kvalitu.

Regionální a komunální politická scéna

- Základním specifickým rysem lokální politiky se jeví určitá absence ideologie. Většinou zde dochází k přímé úměře mezi absencí ideologie a malou velikostí obce. Čím menší obec, tím méně ideologie, více „selského rozumu“ a odmítání tzv. politikaření. Je to způsobeno jednak tím, že velká část místních zastupitelů vstupuje do politiky na základě svých zájmů, jednak povahou komunálních problémů. Z absence ideologie však přímo vyplývá neexistence více rovnocenných názorů a řešení. V komunální politice se zejména v nejmenších obcích spoléhá na tzv. zdravý či „selský“ rozum a pluralita názorů je nezdůvodnitelná jako nepoctivost, nevěrohodnost, nebo dokonce záškodnictví druhého kandidáta.
- To samozřejmě neznamená, že by v menších obcích úplně absentovala debata (polémos) o různých problémech v (zejména) rámci tzv. samostatné působnosti (*kupř. parametry kanalizace, projednávání územního plánu, otázka škol či zařízení pro seniory atp.*).

Regionální a komunální politická scéna

- V demokratických společnostech je rozhodování o významných otázkách na lokální úrovni rozloženo mezi větší počet na sobě relativně nezávislých aktérů, kteří spolu obvykle komunikují, i když vztahy mezi nimi mohou být konfliktní. Tito aktéři pátrají k různým segmentům společenského života a svůj vliv opírají o různé zdroje. Může to být politický mandát (orgány místní samosprávy a politické strany), správní autorita (místní orgány veřejné správy), autorita justiční (soudy), majetek nebo pozice v místní ekonomice (zámožní občané, podnikatelé, manažeři), zdroje komunikační a ideové (místní sdělovací prostředky, angažování intelektuálů), mandát občanský (organizace občanů – spolky, sdružení, iniciativy) aj. Do místního rozhodování samozřejmě zasahují, a to v moderní společnosti stále více, i četní aktéři vnější – regionální, národní i nadnárodní.
- otázky participace – aktivní účasti na veřejném a politickém dění

Regionální a komunální politická scéna

- Velikost obce je většinou rovněž rozhodující pro počet a fungování politických stran. Zejména v nejmenších obcích zhruba do 2 000 obyvatel jsou stranická spektra ve srovnání s parlamentní scénou neúplná a rozhodující formu politického zapojení představují nezávislí kandidáti a jejich sdružení. Až v obcích od přibližně 2 000 obyvatel většinou působí stranická spektra, složená ze všech (nebo téměř všech) parlamentních stran, a kromě nich ještě další politické subjekty místního či regionálního charakteru. Jde, podobně jako v nejmenších obcích, o různá místní sdružení nezávislých kandidátů, ale také o neparlamentní politické strany. V obcích nad 14 300 obyvatel je totiž výhodnější, než před každými volbami shromažďovat podpisy nutné ke kandidatuře místního sdružení nezávislých kandidátů, založit politickou stranu.

Okres Strakonice

Parlamentní strany v malých obcích

Obce do 2 000 obyvatel	
Žádná parlamentní strana v obci	64
1 parlamentní strana v obci	26
2 parlamentní strany v obci	10
3 parlamentní strany v obci	4
4 parlamentní strany v obci	3
5 parlamentních stran v obci	0
Celkem	107

Jedná se o kandidaturu ve volbách, nikoli přítomnost místních organizací politických stran v obcích, jsou to už starší volby.

Regionální a komunální politická scéna

- V závislosti na velikosti obcí je odlišné i samotné fungování politických stran. Pokud už jsou v nejmenších obcích zastoupeny, mají zpravidla zanedbatelný počet členů, kteří se obvykle příliš nescházejí a k činnosti se mobilizují zejména před volbami. Ve středně velkých obcích již fungování jednotlivých stranických organizací nabývá standardnějších rozměrů, přesto spolu zastupitelé, zvolení za tu kterou stranu, svůj postup často před jednáním zastupitelstva nekoordinují. Naopak v největších obcích se fungování politických stran blíží fungování jednotlivých parlamentních frakcí, schůze před jednáním zastupitelstva a ustavení zastupitelských frakcí jsou samozřejmostí.

Regionální a komunální politická scéna

Pro lokální a regionální politiku je charakteristické početné zastoupení nezávislých kandidátů a jejich sdružení.
V nejmenších obcích nezávislí a jejich sdružení představují mnohdy jedinou formu politického zapojení. Ve větších obcích pak doplňují stranické spektrum. Kandidáti bez politické příslušnosti však často působí i na kandidátních listinách parlamentních politických stran.

Zvolení zastupitelé dle politické příslušnosti (komunální volby 2002, volby do krajských zastupitelstev 2004)

Zastupitelstvo	Počet zastupitelů celkem	Zastupitelé bez politické příslušnosti	Podíl zastupitelů bez politické příslušnosti
obecní zastupitelstvo	49 828	44 160	88,62 %
městské zastupitelstvo*	9 317	5 759	61,81 %
zastupitelstvo statutárního města**	786	142	18,07 %
zastupitelstvo hlavního města Prahy	70	6	8,57 %
zastupitelstvo městské části nebo městského obvodu	2 493	927	37,18 %
zastupitelstva obcí celkem	62 494	50 994	81,60 %
zastupitelstva krajů	675	41	6,07 %

Pozn.: * podle zákona o obcích je obec s více než třemi tisíci obyvateli městem, pokud tak po vyjádření vlády stanoví předseda Poslanecké sněmovny ČR.

** města se zvláštním postavením, která se mohou členit na městské obvody nebo městské části s vlastními orgány samosprávy. Statutární města jsou stanovena v § 4 zákona o obcích.

Zdroj: www.volby.cz

Koaliční vztahy a politické modely dle velikosti obcí (mj. Jüptner 2004)

- teorie koalic obecně – zákonitosti vytváření vlád v parlamentních systémech
- v obcích – volba starosty, rady obce
- americká tradice – zisk exekutivního postu
- evropská tradice – neméně důležité prosazení politického programu
- v obcích ČR různé (mimo jiné podle velikosti – počtu obyvatel – v obci (menší a střední obce však mají mnohdy blíže k „americkému“ modelu – už jenom proto, že se programy volebních stran často příliš neliší a někdy ani žádné nejsou

Koaliční vztahy a politické modely dle velikosti obcí

- obecně v obcích relativnost politických stran (jednajících aktérů) – zejména opět menší obce – aktéry jsou mnohdy určitá jádra (pár aktivních občanů) členů místních organizací politických stran či aktivistů místních sdružení nezávislých kandidátů „politické tábory“
- více nežli ideologie či program mnohdy osobní vztahy
- rovněž různé cíle aktérů (kandidátů, zastupitelů) – zisk exekutivních postů (*starosta, radní*) nebo kontrola uplatňování vlastních zájmů (*„obchod na náměstí“*) nebo „společenská funkce“ (*člen zastupitelstva jako spolku – relativně nepřipraven si chodí „poklábosit“ na schůzi*)

Koaliční vztahy a politické modely dle velikosti obcí

- komunální politika (samospráva) – tisíce nezávislých mikrosvětů
- základní hrubé rozřazení fungování podle velikosti obce:
 - ➔ nejmenší obce (cca do 1 700 obyvatel)
 - ➔ obce střední menší velikosti (cca 1 700 až 9 000 obyvatel)
 - ➔ obce větší střední velikosti (cca 9 001 až 45 000 obyvatel)
 - ➔ největší obce (cca nad 45 000 obyvatel)

Koaliční vztahy a politické modely dle velikosti obcí – nejmenší obce

- nezřídka zde nacházíme pouze nezávislé kandidáty a jejich sdružení - politické strany a stranictví často chápáno jako zdroj nesvárů
- pokud zde působí nějaké místní organizace politických stran mají zanedbatelný počet členů – mnohdy fungují spíše na spolkové bázi (*např. KSČM, KDU-ČSL – členové se schází „poklábosí“ a třeba ani nepostaví kandidátku*)
- politické subjekty se mnohdy formují těsně před volbami
- mnozí představitelé odmítají (kritizují) používaný volební systém (spíše by uvítali podobný systém jako na Slovensku – čistá volba jedinců), případně řešeno jako kandidatura samostatných nezávislých
- „koalice“ (zastupitelstvo) spíše jako „velká rodina“ (všichni „dohromady“, nikoli koalice a opozice) – volen jen starosta (mnohdy je problém ho vůbec „sehnat“)

Koaliční vztahy a politické modely dle velikosti obcí – nejmenší obce příklad obce Bohuslavice (okres Náchod) – okolo 1 000 obyvatel

	1990	1994	1998	2002	2006	2010	2014	2018
	mandáty	mandáty	mandáty	mandáty	mandáty	mandáty	mandáty	mandáty
KDU – ČSL	4	5	5	5	6	1	1	-
ODS*	4	2	3	4	5	3	2	-
KSČM	2	2	1	2	-	-	-	-
SNK – místní sdružení **	1	2	-	-	-	-	-	-
Jaroslav Černý, NK	-	-	-	-	0	-	-	-
ČSSD	-	-	2	-	-	2	0	-
SNK Bohuslavice (1)	-	-	-	-	-	5	5	6
SNK Bohuslavice (2)	-	-	-	-	-	-	3	3
SNK pro Bohuslavice	-	-	-	-	-	-	-	2
celkem	11	11	11	11	11	11	11	11
volební účast v %	89,35	75,38	65,56	62,08	48,47	64,50	64,46	62,89

* V roce 1990 uveden volební výsledek OF (ne vždy je však ODS pokračovatelem OF), ** Rolnický družstevní svaz při ZD Pokrok Bohuslavice

Volební výsledek KDU-ČSL v roce 2010 a 2014 ukazuje nestabilitu místních politických subjektů v (zejména) menších obcích – lidovci patří mezi hlavní strany v obci už cca 100 let (stejnou dobu mají místní organizaci), pokud však mizí (či přestupují) osobnosti vypaří se s ním i podpora voličů (v roce 2018 již MO KDU-ČSL nesestavila kandidátku)

Koaliční vztahy a politické modely dle velikosti obcí – obce menší střední velikosti

- láme se zde obvykle poměr sil mezi nezávislými a politickými stranami (ale kandidáti stran jsou stále většinou bezpartijní)
- pilíře politických subjektů (stran i případných sdružení nezávislých) tvoří „jádra“ tvořená několika aktivisty – politické strany často „prázdné nádoby“ (viz. tabulka Bohuslavice)
- členská základna politických stran proměnlivá (pár jedinců i desítky členů – mnohdy fungují „jako společenské organizace či spolky“)
- proměnlivé kontury místní politické scény – soutěživé systémy (koalice x opozice) i „velká rodina“ (tj. všeobecní koalice prakticky všech v zastupitelstvu)
- setkáváme se zde s „neideologickými“ rozpory – např. (ne)výstavba spalovny komunálního odpadu či (ne)rekonstrukce stadionu

Koaliční vztahy a politické modely dle velikosti obcí – obce větší střední velikosti

- často mezi volebními subjekty převažují politické strany (parlamentní) + regionální (*Volba pro město, SNK ED apod.*) – je lepší (méně pracné) se zaštitit politickou stranou než shánět před každými volbami podpisy (parlamentní politické strany většinou rovněž přispívají místním organizacím na předvolební kampaň), ale záleží na strategii příslušných osob
- významný podíl na listinách stran již zaujímají členové
- nejčastěji „polosoutěživý systém“ – koalice pouze při volbě exekutivních pozic (starosta, radní) (*„koaliční spolupráce při ustavujícím zastupitelstvu a pak si každý hlasuje jak chce“*)
- často velké (nadměrné) koalice
- koaliční aktéři v souvislosti s růstem velikosti obce stále více celé politické strany – ne jen „jádra“

Koaliční vztahy a politické modely dle velikosti obcí – největší obce (nad 45 000 obyv.)

- často již územně členěná statutární města
- jednoznačně převažují politické strany kandidující vlastní členy (sdružení nezávislých se již prakticky nevyskytují)
- politické systémy zpravidla soutěživé na principu „vlády a opozice“
- před volbami „klasické kampaně“ často za účasti stranických špiček, povolební vyjednávání (opět občas s účastí stranických špiček) – více uvolněných samosprávných postů, občas šance vstoupit do parlamentní politiky
- koalice velké i minimální, koaliční smlouvy s programovými body, někdy i koalice na parlamentní úrovni nemyslitelné (např. ODS a US-DEU v letech 1998-2002)
- podobně i kraje (ze zákona mohou kandidovat pouze politické strany a sdružení)

„Sedá je teorie a zelený strom života“ obec Úholičky (okres Praha-západ) (okolo 650 obyv.)

	1998	2002	2006	2010	2014	2018
	mandáty	mandáty	mandáty	mandáty	mandáty	mandáty
ODS	3	3	3	2	-	-
Úholičky pro budoucí generace	-	-	-	-	1	-
US-DEU	3	3	2	1	-	-
KSČM	3	3	2	1	-	-
SNK - U nás v Úholičkách	-	-	1	-	-	-
SNK - Přátelé zeleného Úholí	-	-	1	1	1	3
Pro Úholičky společně!	-	-	-	4	7	6
celkem	9	9	9	9	9	9
volební účast (v %)	65,4	62,3	67,9	74,1	70,21	67,47
kandidáti/zastupitelé	2,1	2,3	4,8	5	3	2
kandidáti/oprávnění voliči (v %)	5,0	4,9	9,0	8,4	4,6	3,1

V letech 2006 a 2010 v obci probíhala velmi ostrá předvolební kampaň, v roce 2010 pořádaly některé z kandidujících subjektů sportovní a kulturní akce za účasti špičkových sportovců a populárních umělců, obec byla oblepena profesionálními plakáty, Úholičky mají v katastru skládku a asi 50 milionový rozpočet.

Místní politické stranictví v „proměnách doby“ (do roku 1938)

- počátek místního politického stranictví – přelom 19. a 20. století (do té doby „honorační“ strany postupně začínají působit i v regionech a obcích – v důsledku rozšiřování volebního práva apod.)
- masové zejména sociální demokracie a agrární strana
- např. místní organizace agrární strany v obci Černčice (dnes okres Náchod) vznikla v roce 1907 a v roce 1908 měla již 89 členů (dle spolkového zákona mohli být za monarchie v politických stranách pouze muži)
- stranické organizace v obcích fungovaly částečně jako svépomocné spolky – společný nákup sadby, hnojiv, uhlí, zemědělských strojů (agrárníci)
- souběžně s politickými stranami pracovaly různé spolky (*Domovina domkářů a malorolníků, odborové organizace, sportovní organizace – OREL, FDTJ ...*)

Rozšiřující literatura

- Čmejrek, J. Bubeníček, V. Čopík, J. (2010) Demokracie v lokálním politickém prostoru. Specifika politického života v obcích ČR. Praha: Grada.
- Čopík, J. Proměny a kontinuita české komunální politiky. Územní samospráva v nové době (1850-2010). Díl 1 – do roku 1945. Praha: SCRIPTORIUM, 2014.
- Balík, S. (2009) Komunální politika: obce, aktéři a cíle místní politiky. Praha: Grada.
- Balík, S. (2008) Okresy na severu. Komunální politika v okresech Šumperk a Jeseník v letech 1989–2006. Brno: CDK.
- Balík, S. (2008) Česká komunální politika v obcích s rozšířenou působností. Koalice, voličské vzorce a politické strany na místní úrovni v letech 1994–2006. Brno: CDK.
- Čmejrek, J. (2009) Participace občanů na veřejném životě venkovských obcí ČR. Praha: Kernberg Publishing.
- Jüptner, P. (2004) Komunální koalice a politické modely. In Politologická revue, č. 2.
- Hudák, J. Jüptner, P. Svoboda, J. (Eds.) (2003) Komunální politické systémy. Praha: Filozofická fakulta UK.
- Krajské volby 2000. (2001) Fakta, názory, komentáře (Sborník). Praha: CEVRO.
- Šaradin, P. Outlý, J. (2004) Studie o volbách do zastupitelstev v obcích. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Čopík, J. (2012) Agrární strana v okrese Nové Město nad Metují – volební síla, činnost, osobnosti. In Harna J., Rašticová, B. (Eds.) Regionální zvláštnosti politiky agrární strany v období první Československé republiky. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2012 (dostupné na <http://www.slovackemuzeum.cz/doc/102/>) a další